

Miljøpartiet De Grønne
Hausmanns gate 19

0182 OSLO
Norge

Vår saksbehandler
Amund Johnsrud
+47 97 54 18 42

Vår dato
11.10.2024
Deres dato

Vår referanse
24/00462-7
Deres referanse

Innspill til MDGs arbeidsprogram for 2025 – 2029

Norges Bondelag takker for muligheten til å komme med innspill til MDGs program for den nye stortingsperioden. Vi ser at saker og tema relatert til landbruk og matproduksjon er viet stor plass i programforslaget. Det er veldig bra at MDG som parti ser og anerkjenner den viktige og avgjørende rollen landbruket har i samfunnet.

Vi vil spesielt peke på disse formuleringene:

Linje 283

«Klimakutt i jordbruket

Bidra til at bonden kan gjøre effektive klimakutt, uten tap av inntekter, eller at det går ut over mål for matforsyningen»

Det er veldig bra at MDG legger til grunn at klimakutt ikke skal medføre inntektstap for bonden eller redusert innenlandsk produksjon. Fra vår side vil vi samtidig vise til Jordbrukets klimaavtale og Landbrukets klimaplan som de sentrale virkemidlene for å oppnå klimakutt under de nevnte forutsetningene.

Linje 2561

«Anerkjenne landbrukssamvirket, som en forutsetning for landbruk over hele landet, og opprettholde dagens ordning med henteplikt og markedsreguleringer.»

Det er det bondeide samvirket som er best egna til å ivareta oppgaven som markedsregulator. De har den nødvendige nærheten og kunnskapen om markedet som trengs for å gjøre den jobben. Det er heller ingen andre private aktører som kan eller vil påta seg denne oppgaven.

Linje 2583

«Ha et tollvern som sikrer bøndene lønnsomhet og regningsvarende priser, og særlig fremmer tilgangen til norskproduserte grønnsaker, frukt og bær i markedet, og miljøvennlig produksjon og god dyrevelferd.»

Et velfungerende tollvern er avgjørende for å sikre tilstrekkelig innenlandsk produksjon i Norge, med vårt høye kostnadsnivå og utfordrende klimatiske/topografiske forhold. Tollvernet må brukes aktivt til å sikre produksjon i alle produksjoner. Husdyrproduksjon er spesielt viktig for distrikta, og mange produkter i tillegg til grønt, har svakt tollvern.

Linje 4460 - 4461

«Øke selvforsyningsgraden til 60 %, og styrke samarbeidet med EU og nordiske land om matsikkerhet og matberedskap»

Vi vil uttrykke stor anerkjennelse til MDG for at partiet med dette forslaget vil være blant de aller mest ambisiøse når det gjelder økt sjølforsyningsgrad. Men sjøl om det er viktig med samarbeid, trenger vi matsikkerhet og matberedskap basert på nasjonal produksjon og egne ressurser, og ikke gjøre oss mer avhengig av nordisk og EUs matproduksjon for vår matsikkerhet og matberedskap. Å øke matberedskapen gjennom å forenkle og stimulere til mer import fra nabolandene våre er ikke veien å gå for å øke den nasjonale matsikkerheten og -beredskapen. Vi foreslår derfor å endre programformuleringen til: ...*styrke samarbeidet med EU og nordiske land om nasjonal matsikkerhet og matberedskap.*

Hva vil Bondelaget?

Vi står ved inngangen til en ny tid.

Verden er mer usikker enn på mange tiår. Nå rammer usikkerheten også Norge i større grad enn tidligere. Vi står midt i en tid hvor krig, klimaendringer og uro må legge føringer for hvordan vi som land skal forvalte fellesskapets ressurser. At vi er en liten og sårbar økonomi gjør konsekvensene større, og valgene vi tar blir viktigere. Nå må vi verne om de grunnleggende verdiene i samfunnet vårt.

I denne nye tiden spiller landbruket, og særlig den norske bonden, en avgjørende rolle. Fra Norges Bondelags side vil vi framheve tre forhold som vi mener det er særlig viktig å utvikle og fornye en politikk for i den kommende stortingsperioden. Det er :

Styrke landbruket for å styrke landets beredskap

Verdens befolkningsvekst, krig, klimaendringer, naturkatastrofer og andre ekstreme hendelser skaper økt sårbarhet rundt mat og vann. Norge som nasjon må bruke politiske virkemidler for å sikre vår matforsyningsikkerhet.

Et framtidsetta landbruk i hele Norge

Norsk landbrukspolitik har vært en suksess, med et levende og variert landbruk over hele Norge. Men, distriktsjordbruket er under press. Dessuten stiller klimaendringer, klimakrav og krav til dyrevelferd nye og høye krav til forskning og investeringer.

Bonden skal ha sin rettferdige del av verdiskapingen

Makten i matmarkedet er sentrert rundt noen få ledd. Dette øker avstanden mellom de som produserer maten, og de som spiser den, og vil på sikt kunne true tilliten til norsk matproduksjon. Bondens stilling må styrkes, og det må bli en bedre sammenheng mellom butikkens salgspris og bondens inntekt.

Innspill til utkast til partiprogrammet

Sjølforsyning og matberedskap er viktige tema, men Norges Bondelag er grunnleggende uenig i ideen om at det er mulig å halvere kjøttforbruket samtidig som andre landbrukspolitiske mål opprettholdes. Det gjelder særlig målet om landbruk over hele landet og om økt sjølforsyning. 2/3 av arealet i Norge er kun brukbart til grasproduksjon, og dersom vi skal øke norsk matproduksjon slik både MDG og vi ønsker, må både dette arealet og utmarksressursene brukes. Bondelaget mener som MDG at all matproduksjon bør baseres på norske ressurser i størst mulig grad. Dersom vi skal øke sjølforsyninga til 60 % må det dyrkes mer frukt, grønt, poteter, belgvekster og korn i Norge. Før til dyr kan maksimalt og kun teoretisk utgjøre en økning i 5 prosentpoeng i sjølforsyningsgraden - så det må hentes hjem mye grøntproduksjon. Det betyr at det må skapes et marked for varer vi kan produsere i Norge, som rotvekster og potet, til erstatning for importerte plantebaserte varer. **Forutsetningene for å øke sjølforsyninga er økt inntekt til bonden, et sterkt importvern, og mer mat, fôrråvare og forbruk basert på norske ressurser.**

God dyrevelferd er en forutsetning for å holde dyr for matproduksjon, og bonden er den viktigste enkeltfaktoren for dyrevelferden. Bondelaget jobber målrettet og systematisk med å bedre dyrevelferden i norsk matproduksjon, slik at alle produksjonsdyr kan ha det godt mens de lever. Det er heller ikke automatisk god dyrevelferd å slippe dyra ut i hele landet hele året. Hvis man ønsker å gjøre noe f.eks. for alle griser er det å bedre forholdene inne, en mer effektiv løsning. Hvis man ønsker å bedre forholdene for noen få griser, er det å etablere en merkeordning for utegang med sikte på å øke markedet en løsning som vil ha effekt. Ved kun å ha en prinsipiell holdning til at utegang er best for alle dyr reduseres mulighet for å gjøre endringer. **Kunnskap om dyrevelferd, sammen med kunnskap om praktisk husdyrproduksjon, må legges til grunn for videre utvikling.**

Norsk landbruk er både næringsvirksomhet og naturforvaltning. Mat fra norsk jordbruk skal produseres på en måte som ikke forringer ressursene, som ivaretar levedyktigheten i økosystemene og naturmangfold, og som bidrar til å redusere den globale oppvarmingen. Dette krever balanse mellom bruk og bevaring. Ordet «grunneier» er ikke nevnt i programutkastet slik det foreligger, men det er mange punkt om at man skal verne og tilrettelegge arealer som noen eier. De som eier eiendom, er det ikke tenkt på, ut over at de skal beskattes for eksempel gjennom en nasjonal eiendomsskatt på næringseiendom (*linjenr. 2384*) som også vil ramme jordbruket.. Det er både en rett og en plikt å være grunneier og forvalte og bruke jorda bærekraftig, noe for eksempel utnyttelse av beiteressursene i utmark er et eksempel på. **Grunneierrettigheter må ivaretas.**

Nedenfor tillater vi oss å komme med noen konkrete endringsforslag og spørsmål til punktene i programforslaget. Det vil styrke partiets politikk sett opp mot målene om økt beredskap, landbruk over hele landet og mer rettferdig fordeling i verdikjeden.

Linje	Komiteens forslag	Vårt endringsforslag	Kommentar/argumentasjon
312 og 905	Stramme inn regelverk og praksis med å tillate motorferdsel i norsk natur, også for nyttekjøring, slik at hensyn til planter, dyr og ikke-motorisert friluftsliv settes først. Linje 905-908: Stramme inn regelverk og praksis med å tillate motorferdsel i norsk natur, også for nyttekjøring, slik at hensyn til plante-, dyre- og friluftslivet settes først. Ikke tillate fornøyelseskjøring med motoriserte kjøretøy, inkludert snøscooter, utenfor vei og sti.	Her bør det inn et unntak for nyttekjøring, som er viktig for fortsatt utnyttelse av utmarksressurser: «unntatt for nyttekjøring».	MDG vil begrense motorferdsel i næring. Når det gjelder morokjøring, har ikke vi noen merknader, men landbruket er avhengig av å kunne bruke motoriserte kjøretøy for næringsutøvelse i utmark. Det er stadig færre bønder som skal drive et like stort areal, med like mange dyr, minst, som før
469	Grunnlovsfeste dyrs egenverdi, og styrke krav til dyrevelferd i alle forskrifter for dyrehold, jakt og fangst, i tråd med dyrs artstypiske og individuelle behov. Dissens: Stryke “Grunnlovsfeste dyrs egenverdi” slik at punktet lyder: “Styrke krav til dyrevelferd i alle forskrifter for dyrehold, jakt og fangst, i tråd med dyrs artstypiske og individuelle behov”	Støtter dissensen	Det er de konkrete tiltakene og regelendringene som har betydning. Grunnlovsendring krever 2/3 flertall og må vedtas i to stortingsperioder. Vi mener dette forslaget vil flytte debatten fra å handle om reelle tiltak til å bli en debatt om symboler.

475	Jobbe for at alle skal få tilgang til uteområder i tråd med sine naturlige behov	Foreslår å bytte "alle" med "flere". "Jobbe for at <i>flere</i> dyr skal få tilgang til uteområder i tråd med sine naturlige behov	Det er ikke automatisk god dyrevelferd å slippe dyra ut i hele landet hele året. At tilgang til utearealer kan være en berikelse når forholdene ute er gode og det kan legges til grunn for at man ønsker at flere dyr skal komme ut. Men å slippe mange dyr ut kan føre til enorme endringer i landbruket og få betydning for dyrehelse, økt risiko for sykdomsspredning, uønska avrenning osv.
487	Innføre investeringsstøtte til små og mellomstore fjøs som ombygges i tråd med løsdriftskravet inne 2034	Endre til: «Innføre, <i>utenfor jordbruksavtalen</i> , investeringsstøtte til små og mellomstore fjøs som må bygges om i tråd med løsdriftskravet i 2034.»	Veldig bra dette er med. Men vi foreslår å legge til utenfor jordbruksavtalen, i tillegg til målretting av IBU-midlene.
493	Ha som langsiktig mål å halvere kjøttforbruket, av hensyn til dyrevelferd, folkehelse og klima, og sørge for at dyrevelferd systematisk prioriteres framfor produksjonsvekst i landbruket	Strykes – premisset er ikke beskrivende for norsk matproduksjon.	MDG mener at kjøttforbruket skal halveres blant annet for å bedre dyrevelferden. I det målet ligger det implisitt at det er verre at dyr blir født/klekket enn at de ikke blir det. Det er en form for resignasjon i dyrevelferdsarbeidet der en ikke har tro på at dyra kan ha det godt mens de lever. Bondelaget er grunnleggende uenig i dette og jobber målrettet med å bedre dyrevelferden.
899	Grunnlovsfeste allemannsretten og verne om prinsippet om at ferdsel i utmark skal være gratis og tilgjengelig for alle	Endre til: «Sikre allemannsretten og verne om prinsippet om at ferdsel i utmark skal være gratis og tilgjengelig for alle.»	Man kan ivareta dette uten å legge allemannsretten inn i Grunnloven, med alle de ulempene det kan gi, også for naturen. I dag kan man regulere utøvelsen av allemannsretten og den må av og til vike, f.eks. ved å kanalisere ferdsel. Hvis man løfter den opp på menneskerettsnivå i Grunnloven, ødelegger man balansen mellom hensynet til allemannsretten og andre hensyn.
2285	Kunstig framstilt kjøtt, fisk og melk kan på sikt bidra til å løse miljøproblemer relatert til avlstdyr lidelser. Overforbruk av antibiotika, overfiske og miljøbelastninger innenfor	Endre til: «Kunstig fremstilt kjøtt, fisk og melk kan på sikt bidra til å løse <i>internasjonale</i> problemer relatert til avlstdyrs lidelser, overbruk av antibiotika, overfiske og miljøbelastninger innenfor kjøttproduksjon og fiskeoppdrett.»	I opprinnelig tekst ser det ut til at norsk landbruk overbruker antibiotika. Det bør komme fram at utfordringene man her ønsker å løse med lab-kjøtt er internasjonale og i langt mindre grad gjelder norske landbruksforhold. Tvert imot har vi en svært restriktiv bruk av antibiotika. Dessuten flytter det makt til store lab-kjøtt-selskap.

	kjøttproduksjon og fiskeoppdrett		World Farmers' Organisation er også kritisk: ...rejects any attempt to replace the food resulting from the work of farmers with lab-grown food
2375	Sikre norske bedrifter markedstilgang i våre naboland ved å bevare EØS-avtalen, ta igjen etterslepet på gjennomføring av EØS-relevante regler og jobbe for fullverdig medlemskap i EU. Dissens: Stryke "jobbe for fullverdig medlemskap i EU sånn at punktet blir "Sikre norske bedrifter markedstilgang i våre naboland ved å bevare EØS-avtalen, ta igjen etterslepet på gjennomføring av EØS-relevante regler."	Støtter dissensen	Markedsadgang som skissert er ivaretatt i EØS. EU-medlemskap vil ha helt andre og negative konsekvenser bl.a. for landbruket og nasjonal matproduksjon. Det vil umuliggjøre mål om 60 % sjølforsyning, og reelt sett fjerne tollvernet for landbruksvarer så lenge EU er største handelspartner.
2530	At kjøttproduksjon basert på importert kraftfôr skal fases ut og erstattes med økt bruk av lokale beiteressurser, innenlands kraftfôrproduksjon, insekter og plantemateriale fra havet	Stryke første del og erstatte med "At all matproduksjon skal baseres på nasjonale ressurser, med økt bruk av lokale beiteressurser...."	All matproduksjon - ikke bare kjøttproduksjon- bør i størst mulig grad baseres på norske ressurser. Dersom vi skal øke sjølforsyninga til 60 % må også frukt, grønt, poteter, belgvekster og korn dyrkes i Norge. Fôr til dyr kan maksimalt og kun teoretisk utgjøre en økning i 5 prosentpoeng i sjølforsyningsgraden - så det må hentes hjem mye grøntproduksjon og skapes et marked for varer vi kan produsere i Norge, som rotvekster og potet.
2538	Gi matjorden langt strengere nasjonalt vern ved at dispensasjoner fra jordvern kun kan gis av nasjonale planmyndighet og måltallet for nedbygging blir rettslig bindende for arealpolitikken	legge til "...nasjonal planmyndighet og til samfunnskritiske formål der det ikke finnes alternativt areal og med høy utnyttelse av arealet"	Formuleringen er i tråd med Bondelagets jordvernarbeid og målsettinger. Viktig med høy terskel for nedbygging i tillegg til nasjonal myndighet.

2541	Kutte utslipp i landbruket blant annet ved å subsidiere innkjøp av nullutslippskjøretøy, avgiftsbelegge CO2-utslipp og gjennomgå Enovas ordninger for primærnæringene slikt at også små utøvere får støtte til å oppgradere eksisterende driftsutstyr til lav- og nullutslipps alternativer	Presisere: «avgiftsbelegge <i>fossile</i> CO2-utslipp" Endre til «... <u>endre</u> Enovas ordninger for fossilfri transport og annen teknologi slik at også matprodusenter får støtte til å oppgradere.... "»	Landbruket har gjennom klimaavtalen tatt ansvar for utslippsreduksjoner, og det må skilles mellom biologiske utslipp og fossile. Enova bør bli et verktøy også for klimaløsninger i landbruket. Det er veldig bra at MDG peker på Enova i denne sammenheng.
2549	Føre en tilskudds- og kvotepolitikk som opprettholder små og mellomstore bruk. Kvotene skal sikre at det er økonomiske lønnsomt å tilpasse driften til ressursgrunnlaget og prioritere stølsdrift og marginale arealer. Dette krever blant annet at økning av melkekvotetaket og fjerning av toppavgrensing for husdyrtilskudd reverserer	Stryke «Dette krever blant annet at økning av melkekvotetaket og fjerning av toppavgrensing for husdyrtilskudd reverseres»	Kvotetaket er redusert fra 900 tonn til 700 tonn f.o.m. 2024, og taket på husdyrtilskudd blei gjeninnført i årets jordbruksavtale med virkning fra 2025. Melkekvotene har som formål å opprettholde regional produksjonsfordeling, setring må det legges til rette for på andre måter for eksempel gjennom de tiltakene som er gjort i jordbruksavtalen med kraftig styrking av setertilskudd innfor Regionalt Miljøprogram og andre tilskuddsordninger.
2563	Ordningen med samvirkene, som markedsregulatorer og med mottaksplicht, må også styrkes for grøntprodusentene slik at norske varer blir tilgjengelig på markedet i større deler av året.	Stryke og erstatt med: «Grøntproduksjon har ingen markedsregulering og mottaksplicht . For økt norsk grøntproduksjon og norske varer tilgjengelig på markedet i større deler av året kreves det derfor andre virkemidler.»	Det er ingen samvirkebasert markedsregulator på grønt som kan pålegges en slik oppgave. Mottaksplicht på grønt krever dessuten foredlingsindustri siden mye er ferskvarer, så det viktigste som kan gjøres for å redusere markedsrisikoen for norske grøntprodusenter er å sikre et godt tollvern, legge til rette for økt forbruk av norske varer, redusere dagligvarekjedenes makt i verdikjeden for mat og styrke primærprodusentenes posisjon f.eks. gjennom produsenteide pakkerier og investeringer i ny lagringsteknologi.
2566	Legge til rette for et godt og trygt arbeidsmiljø i landbruket ved å styrke bøndenes	Endre til: "Legge til rette for et godt og trygt arbeidsmiljø i landbruket ved <i>at bønder inntektsjamstilles lønsmottakere innen 2027, og deretter styrker</i>	Defensiv inntektsformulering, dette er et utviklingsmål slik det lå fra 1993 til 2024, ikke måling av inntektsnivå

	inntekter tilsvarende andre yrkesgrupper.	bøndenes inntekter tilsvarende andre yrkesgrupper.»	
2589	Fremme kosthold som er bra for miljøet, helsen og dyrevelferden. Legge opplysningskontorene for egg, kjøtt og meieriprodukter ned til fordel for opplysning om bærekraftig mat og sunt kosthold til skoler, institusjoner og allmennheten	Stryke "Legge ned opplysningskontorene...", erstatt med "Sikre tilgang til opplysning om....."	Opplysningskontorene er finansiert av opplysningsavgift betalt av bøndene sjøl og er en del av markedsbalanseringsverktøyet. For frukt og grønt finansieres tilsvarende over jordbruksavtalen.
2597	At det offentlige bruker sin innkjøpsmakt til å velge kortreist, plantebaserte, sunne og økologiske matvarer. Minimum 20 % av innkjøp og konsum skal være økologisk norskproduserte råvarer innen 2030.	Stryke «plantebasert» Og erstatte 2. setning med: «Minimum 60 % av innkjøp og konsum skal være norskprodusert mat, hvorav 10 prosent skal være økologisk norskproduserte råvarer innen 2030.»	I praksis fungerer kravet om plantebasert som et krav om import, så lenge det er lite produksjon av bearbeida plantebaserte varer i Norge. Vi støtter krav om økologisk i offentlige innkjøp. For å øke sjølforsyninga og styrke beredskapen må det i tillegg være et krav om norskprodusert mat, uavhengig av om den er økologisk.

Avslutning

En styrket selvforsyning krever en tydelig plan, der Norge tar et større ansvar for egen matproduksjon. Ved å ta hele landet i bruk, utnytter vi ikke bare ressursene våre bedre, men vi styrker også vår nasjonale beredskap.

Historien om norsk matproduksjon er en fortelling om å spille på lag med naturen i kombinasjon med teknologiske endringer som har medført betydelig omstilling. Den norske bonden har vist en stor evne til å effektivisere og øke produktiviteten. En fremtidig norsk matproduksjon forutsetter at bonden har mulighet til å investere i fremtidsrettede løsninger.

I 2025 skal våre folkevalgte ta nye og store valg om fremtiden for norsk landbruk, og det norske folk skal velge nye tillitsvalgte for neste stortingsperiode.

Utfordringene er mange, men det er også mulighetene. Nye tider krever mer av bonden og mer av landbrukspolitikken.

Valgene vi tar i dag blir avgjørende for om vi lykkes.

Lykke til med det videre programarbeidet!

Vennlig hilsen

Elektronisk godkjent, uten underskrift

Sigrid Hjørnegård

Sigrun Pettersborg

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Miljøpartiet De Grønne		Hausmanns gate 19	0182 OSLO